

Manželstvo a kohabitácia z pohľadu troch generácií

Eleonóra Mendelová

Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína
Filozofa v Nitre

Anotácia: Celková zmena politického a sociálneho prostredia spôsobujú v našej súčasnej spoločnosti klesajúcu motiváciu mladých ľudí na vstup do manželstva. Zároveň sa počas posledných desaťročí masívne rozšírili neformálne partnerské zväzky, kohabitácie, nielen na Slovensku, ale vo väčšine postindustriálnych štátov a stali sa bežnou formou partnerského spoluzitia. V príspevku je prezentovaný výskum, zameraný na skúmanie postojov k manželstvu a kohabitácii z pohľadu troch generácií. Výskum bol realizovaný v období január – apríl 2017 na vybranej vzorke respondentov, ktorú tvorili reprezentanti troch generácií – študenti, rodičia, starí rodičia. Jeho cieľom bolo zmapovať názory verejnosti na aktuálne trendy v rodinnom správaní z pohľadu troch generácií, s akcentom na postoje k manželstvu a nemanželskému spoluzitiu. Výskumom bolo preukázané, že názory respondentov na skúmanú problematiku manželstva a kohabitácie štatisticky významne závisia od príslušnosti respondenta k danej generačnej skupine.

KLúčové slová: rodina, manželstvo, kohabitácia, χ^2 test.

Marriage and cohabitation from the perspective of three generations. The overall change of the political and social environment is causing that young people are not motivating to enter the marriage. At the same time, informal partnership, cohabitation, not only in Slovakia, but in most post-industrial countries, have become massively expanded during the last decades and have become a common form of partnership. The paper presents a research focusing on exploring attitudes towards marriage and cohabitation from the perspective of three generations. The research was conducted in January – April 2017 on a sample of respondents, which was composed of representatives of three generations – students, parents, old parents. The aim was to map public opinion on current trends in family behavior from the perspective of three generations, with emphasis on attitudes towards marriage and non-marital cohabitation. Research has shown that respondents' views on the examined marriage and cohabitation are statistically significant depending on the respondent's belonging to the generational group.

Key words: family, marriage, cohabitation, χ^2 test.

Úvod

Slovensko (ako aj ostatné postkomunistické štáty) zažíva po roku 1989 dynamické premeny rodinného správania, čo sa odzrkadľuje aj v diverzite rodinných foriem. Dominantný typ tzv. nukleárnej rodiny tvorenej dvomi (zosobášenými) rodičmi a dieťaťom/deťmi sa v procese zmien rodinného správania stále častejšie rozširuje o iné typy rodinného spolužitia (napr. rodina neúplná, druhotne vytvorená, neformálne partnerské dvojice...). Je zrejmé, že nadobúdajú väčšiu legitimitu a význam iné typy rodín, od rôznych typov nemanželského spolužitia cez programovaný život bez manželstva až po spolužitie homosexuálov a rodiny lesbičiek s adoptovaným dieťaťom. Postupne dochádza k výrazným zmenám, odzrkadľujúcim sa napríklad vo zvýšenej tolerancii k iným ako manželským formám partnerského spolužitia (nezosobášeným spolužitiam, Living Apart Together (LAT) – kohabitácia bez spoločnej domácnosti – „spolu, ale každý zvlášť“), slobodnému rodičovstvu (materstvu), rozvodom či singlovstvu. Ako uvádza Možný (2006, s. 191), kultúrny tlak na jeden, všeobecne záväzný model rodiny zoslabol. Hľadajú sa rôzne riešenia a rôzni ľudia sa rôzne rozhodujú podľa svojich prirodzených preferencií.

Rodina ako meniacia sa inštitúcia

Ako uvádza de Singly (1999), nemožno poprieť, že moderná rodina, podobne ako aj tradičná, je založená na potrebe biologickej a sociálnej reprodukcie v spoločnosti. Toto poslanie pretrváva, avšak moderná rodina prešla v minulosti mnohými spoločenskými premenami, ktoré sa významne dotkli i spôsobu odovzdávania tohto dedičstva. Podľa autora sa moderná rodina už z veľkej časti nezaobera len ekonomickým dedičstvom, ale zameriava sa stále viac i na vzťahy medzi členmi rodiny a na vzdelanostný kapitál.

Sociálna inštitúcia rodiny prechádza v súčasnej individualizovanej spoločnosti zmenami: mení svoju formu a štruktúru, naberá nové funkcie, zmeny nachádzame v oblasti demografických procesov, v oblasti rodičovských rolí, rodinných vzťahov. Ako uvádzajú viacerí autori (Bujnová – Frýdková, 2009; Rabušic, 2001; Šťastná – Paloncyová, 2011), zmeny rodinného a reprodukčného správania (pokles sobášnosti, jej odkladanie do vyššieho veku, nárast podielu nemanželských detí atď.), ktoré sa u nás najviac objavujú od 90. rokov 20. storočia, naznačujú otváranie priestoru na rozširovanie kohabitácií medzi mladšími vekovými skupinami a slobodnými osobami ako

prvej formy korezidenčného zväzku v porovnaní so spomínaným predchádzajúcim štandardom priameho vstupu do manželstva.

Za výstižné považujeme vyjadrenie de Singlyho (1999), podľa ktorého manželstvo prestáva byť inštitúciou znamenajúcou začiatok spoločného života. Jeho krehkosť v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami je potrebné chápať v inom zmysle. O rozchode či rozvode dnes totiž v prvom rade rozhodujú samotní sociálni aktéri tohto vzťahu. Už to nie je len smrť, ktorá predtým ako jediná rozdelila manželský pár. Súčasná doba je charakterizovaná väčším ovládaním vlastného osudu, či už ide o jednotlivca alebo celé rodiny. Deje sa tak z dvoch príčin: prevláda hodnotový systém vyzdvihujúci autonómiu a znižujúci hodnotu symbolického dedičstva, čo sa prejavuje i v odmietaní inštitúcie manželstva, a muži i ženy chcú zostať sami sebou i vo svojom osobnom živote.

Súčasný významný pokles sobášnosti a vyšší vek pri vstupe do prvého manželstva podnietil celý rad úvah o úpadku manželstva a o tom, že je nahradené inými alternatívnymi formami partnerského života, napríklad nemanželským spoložitím alebo životom bez stáleho partnera.

Manželstvo verzus kohabitácia

„Nemanželské spoložitie“ je asi najfrekvencovanejší výraz pre dlhodobejšie životné spoločenstvo dvoch osôb odlišného pohlavia, ktorí žijú vo zväzku podobnom manželstvu, bez toho, aby boli oficiálne zosobášení (Rabušic, 2001). Existuje však niekoľko ďalších výrazov, ktoré môžeme použiť pre formu spoločného žitia muža a ženy: spoložitie bez svadby, nemanželské spoložitie, kohabitácia, faktické manželstvo.

Aj keď je nemanželské spoložitie v súčasnej dobe často skloňované, viacerí autori (napr. Tydlitátová, 2011; Možný, 2006; Somlai, 2013) uvádzajú, že nie je novým javom. V istej obmedzenej miere sa vyskytovalo už v dávnejšej minulosti, no pre konzervatívnu verejnú mienku, náboženské odmietanie a z dôvodu ekonomickej nevýhodnosti v porovnaní s manželstvom nebolo príliš rozšírené. Zlom nastal v priebehu 60. rokov 20. storočia, kým u nás na Slovensku sa situácia začala uberať podobným smerom z politických dôvodov asi až o 20 rokov neskôr po páde komunistického režimu. Podľa Možného (2006, s. 257) manželstvo na skúšku nebolo ničím neobvyklým, na začiatku 80. rokov minulého storočia asi tretina snúbencov už spolu bývala pred sobášom. Priemerné nemanželské spoložitie však trvalo najčastejšie asi rok a viedlo k sobášu. Bolo to častejšie vo veľkomestách, tým častejšie a dlhšie, čím nižší bol socioekonomický status páru.

Je nesporné, že kohabitácie sú v posledných desaťročiach neustále sa rozširujúcim fenoménom a stále populárnejším usporiadaním partnerského

spolužitia (Snyder et al., 2004; Cherlin, 2004; Kusá, 2009; Somlai, 2013). V súčasnej dobe dochádza k nárastu takejto formy spolužitia, mení sa jeho kvantita i kvalita, ale najväčšou zmenou je rastúca tolerancia verejnosti oproti dobám minulým (Mládek a Širočková, 2004).

Podľa autorov Džambazovič – Šprocha (2017) ide o súčasť širšieho procesu diferenciacie rodinných foriem a vzorcov partnerstva. Na Slovensku odlišné politické usporiadanie a jeho dôsledky, primárne so špecifickým socialistickým kontextom v oblasti politik zamestnanosti, podpory rodiny a celkovej spoločenskej klímy spôsobili neskorší začiatok zmien reprodukčných a rodinných stratégií, ako tomu bolo v krajinách na západ od bývalej „železnej opony“. Rozširujúci sa trend nemanželského spolužitia na Slovensku najmä od obdobia Nežnej revolúcie vytvára priestor na uvažovanie o dôvodoch rozširovania tohto fenoménu. Džambazovič (2015) identifikuje primárne dve skupiny dôvodov: zmenu hodnôt a preferencií súvisiace s rastúcim individualizmom, procesom sekularizácie a rozširujúcou sa rodovou rovnosťou na jednej strane, a na druhej strane zmeny objektívnych (v prvom rade ekonomických) podmienok, sprevádzané napríklad nárastom celkovej neistoty a zmenami na trhu práce. Tieto makrospoločenské procesy majú determinujúci vplyv na individuálne životy a znamenajú dobrovoľný alebo nedobrovoľný odklad dlhodobých záväzkov (rodičovstva, manželstva) a preferenciu nezosobášeného spolužitia ako pragmatickej reakcie na vzniknutú situáciu. Ide tak o výraz individuálnej voľby a rozhodnutí či vyjednávania medzi partnermi, ako aj o výsledok pôsobenia sociálnej štruktúry, inštitúcií a noriem. De Singly (1999), Rabušic (2001) aj Možný (2006) sa zhodujú, že ide o spolužitie individualizované, orientované na sebarealizáciu každého z partnerov, spolužitie umožňujúce pocit individuálnej slobody a výraznej osobnej identity. Mládek a Širočková (2004) za významné faktory rozširovania kohabitácií považujú zvyšovanie vzdelanostnej úrovne ženskej časti populácie, vyššiu zamestnanosť žien, ktorá zabezpečuje ich vyššiu ekonomickú nezávislosť, vysokú efektivitu aplikovaných metód antikoncepcie spolu s liberalizáciou zákonov o interrupciách. Podľa Rabušica (2001) príčinou rozširovania nezosobášeného spolužitia môže byť zmena tradičného vzorca ako sa ocitnúť v manželskom zväzku. Tradičný vzorec uvádza autor nasledovne: láska – chodenie – svadba – pravidelný sex – deti. A práve fázu medzi chodením a svadbou nahrádza nezosobášené spolužitie. Možný (2006) sa prikláňa k názoru, že ide o dôsledok transformácie spoločenských noriem, o ich anómiu (Vajda-Kósa, 2005), resp. o pluralizáciu noriem a rozširovanie kultúrnych horizontov (Somlai, 2013). Ich dôsledkom je odkladanie manželstva do vyššieho veku a do tej doby je partnerský život prežívaný prevažne v kohabitácii, ktorá čiastočne nahrádza manželstvo.

O miere rozšírenia nezosobášených spolužití nám napovedá aj podiel detí narodených mimo manželstva. Podľa Tydlitátovej (2011) na Slovensku po roku 1989 kontinuálne a bez prerušenia stúpa počet detí narodených mimo manželstva. Kým v období tesne po revolúcii tento ukazovateľ udával hodnotu necelých 10 %, v roku 1991 19,7 %, v roku 2009 už hodnota prekročila 31 %, tak posledné údaje hovoria už o takmer 40 %.

Porovnanie manželstva a kohabitácie

V kontexte s trendom rozširovania kohabitácií sa vynára otázka, či možno položiť medzi manželstvo a nemanželské spolužitie znamienko „rovná sa“? Aj keď kohabitujúci uvádzajú, že je manželstvo predovšetkým formalitou, že sa tieto dve formy spolužitia odlišujú len formálnym štatútom, na základe zistení demografov, sociológov, psychológov tomu tak nie je.

Ako uvádzajú Thornton et al. (2007), podstatný rozdiel sa nachádza v spoločenskom statuuse. Jedinci, ktorí žijú v kohabitácii, sa neidentifikujú ako manželia a nevníma ich tak ani spoločnosť. Podľa Cherlina (2004) sú nemanželské spolužitia neúplnou inštitúciou, pričom roly takto žijúcich sú menej vymedzené a nie sú viazané jasnými sociálnymi normami. Podobný názor zdieľa Nock (1995), podľa ktorého kohabitácie sú vnímané ako kvalitatívne iné a neúplné inštitúcie, nakoľko nezakladajú normatívne štandardy správania, nie sú viazané jasnými sociálnymi normami poskytujúcimi vzor, ako by sa mali kohabitujúci partneri správať. Plaňava (1998) považuje za hlavný rozdiel, že v nezosobášenom spolužití chýba rituál, akým je svadba. Ďalší významný rozdiel je v ukončení zväzku. Pokiaľ manželstvo zaniká rozvodom, je zákonom určené majetkové vyrovnanie manželov v súlade s jasnými právnymi nariadeniami. Pričom pri zániku nezosobášeného spolužitia nie sú stanovené také pravidlá ako pri zániku manželstva. Hamplová a Pikálková (2002) zhrnuli rozdiely medzi manželstvom a kohabitáciou nasledovne:

- pre ľudí žijúcich v nezosobášenom spolužití je typické, že sú orientovaní hlavne individualisticky a pre ľudí žijúcich v manželskom zväzku je typické, že majú spoločenský mrav;
- v manželstve majú spoločné investície, pričom v nezosobášenom spolužití je to viac-menej založené na momentálnom prínose partnera;
- tradičné rodinné hodnoty sa v nezosobášenom spolužití menej prijímajú a taktiež je menej pravdepodobné, že v takomto spolužití by mohli vytvoriť silný a dlhotrvajúci vzťah.

Nock (1995) uvádza, že verejne a právne uznávané manželstvá znamenajú zníženie pocitu neistoty ohľadne budúcnosti partnerstva, či nárast očakávaní o nutnej investície do vzťahu viac ako v prípade partnerov žijúcich v

nezosobášenom spolužití. Manželstvo pomáha legitimovať partnerstvo v sociálnom okolí partnerov. Je to uznávaná sociálna inštitúcia, potvrdená formálnym aktom, ktorá vymedzuje vzájomné práva a povinnosti partnerov, čo v prípade kohabitácie na Slovensku neplatí. Z výskumov (Nock, 2005; Hamplová, 2007) tiež vyplýva, že manželské rodiny sú stabilnejšie ako nemanželské zväzky.

Skúmanie postojov troch generácií k manželstvu a kohabitácii

Výskumné otázky a výskumné ciele

Narastajúci výskyt kohabitácií u mladej generácie a ich čoraz častejšie uprednostňovanie pred priamym vstupom do manželstva je aktuálnou témou, rezonujúcou v mnohých vyspelých krajinách, a to vo vedeckom i verejnom diskurze. Vychádzajúc z uvedenej skutočnosti a na základe vyššie načrtnutých aktuálne prebiehajúcich zmien v rodinnom živote sme sa zamerali na dve formy partnerského/rodinného spolužitia: manželstvo a nemanželské spolužitie. Cieľom výskumu bolo:

1. zmapovať názory verejnosti na manželstvo a kohabitáciu z pohľadu troch generácií;
2. zistiť, či vek, a teda príslušnosť ku generačnej skupine determinuje názory respondentov na manželstvo a kohabitáciu t. j. zistiť, či existuje štatisticky významný rozdiel v názoroch respondentov na manželstvo a kohabitáciu z aspektu troch generácií.

Výskumná vzorka

Výskumnú vzorku tvorili študenti vysokých škôl, ich rodičia a starí rodičia z rôznych regiónov Slovenska. Celkový počet respondentov bol 333 a bol rozdelený na tri skupiny. Prvú skupinu tvorilo 132 študentov vysokých škôl, druhú 118 rodičov a tretiu 83 starých rodičov. V súbore boli zastúpení respondenti z dedín aj miest, rôzneho stupňa vzdelania, rodinného stavu a oboch pohlaví.

Metodika výskumu

Na získanie výskumných údajov sme použili neštandardizovaný dotazník – rovnaký pre všetky tri výskumné súbory. Dotazník obsahoval Likertove škály na meranie postojov a názorov respondentov, so zámerom vyjadriť stupeň súhlasu, resp. nesúhlasu s uvedenými výroky na 5-stupňovej škále: 1 – úplne súhlasím, 2 – skôr súhlasím, 3 – neviem sa vyjadriť, 4 – skôr nesúhlasím, 5 – úplne nesúhlasím.

Na základe výsledkov výskumu sme zistili, že názory respondentov jednotlivých generačných skupín sa líšia. Cieľom štatistickej analýzy bolo

zistiť, či sú tieto rozdiely aj štatisticky významné, t. j. či odpovede respondentov troch skupín na jednotlivé výroky závisia od príslušnosti respondenta ku skupine (študenti, rodičia alebo starí rodičia). Testovali sme teda závislosť dvoch nominálnych znakov A, B , pričom znak A – status respondenta – nadobúdal tri úrovne: študent, rodič alebo starý rodič a znak B – predstavoval možné odpovede na daný výrok.

Pri štatistickej analýze získaných údajov, bol použitý χ^2 -test pre overovanie nezávislosti dvoch kvalitatívnych znakov A, B . Testovali sme nulovú hypotézu H_0 : znaky A, B sú nezávislé oproti alternatívnej hypotéze H_1 : znaky A, B sú závislé. Testovacím kritériom je štatistika χ^2 definovaná vzťahom $\chi^2 =$

$$\sum_{i=1}^k \sum_{j=1}^m \frac{(f_{ij} - o_{ij})^2}{o_{ij}}, \text{ kde } f_{ij} \text{ sú empirické početnosti a } o_{ij} \text{ sú očakávané}$$

početnosti. Testovanú hypotézu H_0 zamietame na hladine významnosti α , ak hodnota testovacieho kritéria χ^2 prekročí kritickú hodnotu $\chi^2_{\alpha}(r)$ (Markechová – Stehlíková – Tirpáková, 2011).

Test sme realizovali pomocou programu STATISTICA. Vo výstupnej zostave počítača sme dostali kontingenčnú tabuľku, hodnotu testovacieho kritéria χ^2 -testu a hodnotu p , čo je pravdepodobnosť chyby, ktorej sa dopustíme, keď zamietneme testovanú hypotézu. Ak je vypočítaná hodnota p dostatočne malá ($p < 0,05$, resp. $p < 0,01$), testovanú hypotézu H_0 o nezávislosti pozorovaných znakov A, B zamietame (na hladine významnosti 0,05 resp. 0,01). Test vyhodnotíme na základe vypočítaných p -hodnôt a výsledky uvedieme v tabuľkách.

Analýza a interpretácia výsledkov výskumu

V kontexte s vyššie uvedenými výskumnými cieľmi sme pri analýze výskumných dát χ^2 -testom overovali, či sú názory troch skupín respondentov na nami predložené výroky signifikantne rozdielne. Testovali sme teda závislosť dvoch nominálnych znakov A, B , pričom znak A – status respondenta – nadobúdal tri úrovne: študent, rodič alebo starý rodič a znak B – odpovede na výrok nadobúdal päť úrovní (1 – úplne súhlasím, 2 – skôr súhlasím, 3 – neviem sa vyjadriť, 4 – skôr nesúhlasím, 5 – úplne nesúhlasím).

Prvá skupina výrokov (č. 1 – 3) bola zameraná na hodnotenie nemanželského spoluzitia. Naším zámerom bolo zistiť, či v názoroch respondentov prevládajú akceptujúce názory na nemanželské spoluzitie, resp.

či je manželská rodina viac akceptovanou formou partnerského spoluzitia ako nemanželská.

Skúmali sme názory respondentov na nasledujúce výroky:

- výrok č. 1 „*ľudia žijúci spolu bez sobáša by sa mali bezpodmienečne zosobášiť*“;
- výrok č. 2 „*ak partneri ľúbia jeden druhého a vzájomne si dôverujú, nezáleží na tom, či spolu žijú v manželstve alebo bez sobáša*“;
- výrok č. 3 „*lepšie neuzatvárať manželstvo, lebo nikdy nevedno, čo sa môže stať v budúcnosti*“.

Testovali sme štatistickú významnosť rozdielov troch skupín respondentov v odpovediach na výroky č. 1 až č. 3 χ^2 - testom. Výsledky uvádzame v tabuľke 1.

Tabuľka 1: Výsledky χ^2 - testu

Výrok	χ^2	p
č. 1	61,859	0,000*
č. 2	29,688	0,0002*
č. 3	9,411	0,308

Hodnoty pravdepodobností p menších ako zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$ sú v tabuľke 1 označené *.

Na základe výsledkov uvedených v tabuľke 1 môžeme konštatovať, že respondenti troch skupín štatisticky významne rozdielne odpovedali na výroky č. 1 a č. 2.

Najväčšiu mieru súhlasu s potrebou sobášenia (výrok č. 1) vyjadrila skupina starých rodičov (úplný súhlas 48 % a skôr súhlas 22 %, spolu súhlasilo 70 %). Oproti tomu rodičia len v 45 % (úplný súhlas 14 %, skôr súhlas 31 %) a študenti v 34 % (úplný súhlas 11 %, skôr súhlas 23 %) vyslovili potrebu sobášenia sa, t. j. vo väčšej miere akceptujú nezobášené spoluzitie ako generácia starých rodičov. Z týchto údajov zároveň vyplýva, že študenti (48 %) a rodičia (40 %) vo väčšej miere nesúhlasia s výrokom o bezpodmienečnom uzavretí manželstva v prípade, že partneri spolu žijú. Zo strany starých rodičov bola miera nesúhlasu s daným výrokom len 21 %. Rozdiely teda môžeme vidieť v názoroch študentov a rodičov v porovnaní s názormi starých rodičov.

S výrokom č. 2 (nezáleží na tom, či žijú v manželstve alebo v kohabitácii) najviac súhlasili študenti (úplný súhlas 29 %, skôr súhlas 33 %, spolu súhlas 62 %) a rodičia (úplný súhlas 32 %, skôr súhlas 30 %, spolu súhlas 62 %), kým starí rodičia len v 36 % (úplný súhlas 23 % a skôr súhlas 13 %). Zároveň platí, že s výrokom najviac nesúhlasili starí rodičia (51 %), na rozdiel od študentov

(29 %) a rodičov (28 %). Uvedené zistenia korešponujú s hodnotením predchádzajúceho výroku, kde práve skupina starých rodičov vyjadrila najväčší súhlas s potrebou uzavretia manželstva, resp. najmenej schvaľovala partnerské spolužitie bez zosobášenia.

Pri štatistickej analýze odpovedí na výrok č. 3 nebola preukázaná štatistická významnosť rozdielov medzi skupinami respondentov. Z ich odpovedí vyplýva zhodný názor všetkých troch skupín respondentov na výrok o neuzatváraní manželstva. Vyjadrili nesúhlas s výrokom, podľa ktorého je lepšie neuzatvárať manželstvo, keďže sa nedá dopredu vedieť, čo sa môže stať v budúcnosti. Najvyššiu mieru nesúhlasu s výrokom prezentovali starí rodičia (76 %), potom študenti (72 %), a nakoniec rodičia (69 %).

Z komparácie odpovedí respondentov vzhľadom na generačnú príslušnosť vyplýva najnižšia miera akceptácie nemanželského spolužitia u starých rodičov, kým rodičia a študenti vo väčšej miere akceptujú nemanželské spolužitie, t. j. vo väčšej miere ju chápu ako alternatívu k manželstvu.

Keďže vo verejnej i odbornej sfére sa v poslednej dobe často vynára otázka právnej úpravy vzťahov osôb rovnakého pohlavia, v kontexte s témou manželstva sme zisťovali aj názory respondentov na uzatvorenie manželstva osobami rovnakého pohlavia. Zistili sme odmietavý postoj všetkých skupín respondentov k možnosti uzavretia manželstva osobami rovnakého pohlavia, t. j. iba 6 % respondentov súhlasilo s možnosťou legalizovať ich partnerské spolužitie formou manželstva. Z diferencovaného pohľadu na odpovede respondentov podľa príslušnosti ku generačnej skupine vyplýva, že v najväčšej miere akceptujú manželstvo osôb rovnakého pohlavia študenti (11 %) a v najmenej miere starí rodičia (0 %). Zároveň sme zistili, že takmer polovica študentov (49 %) aj rodičov (47 %) pripúšťa možnosť registrovaného partnerstva, a podobný podiel odmieta akúkoľvek možnosť právnej úpravy vzťahov osôb rovnakého pohlavia (študenti 39 %, rodičia 50 %). Najodmietavejší postoj k právnej úprave vzťahov takýchto osôb zaujali jednoznačne starí rodičia (81 %), súhlasiac s výrokom „ich vzťahy netreba právne upravovať“. Uvedené rozdiely v názoroch respondentov na úpravu vzťahov osôb rovnakého pohlavia boli signifikantne významné.

Druhá skupina výrokov (č. 4 – 5) bola zameraná na problematiku „legalizácie“ dieťaťa so zámerom zistiť nakoľko je podľa respondentov dôležité, aby rodičia uzavreli manželstvo pred narodením dieťaťa. Testovali sme štatistickú významnosť rozdielov názorov respondentov jednotlivých skupín na nasledujúce výroky:

- výrok č. 4 „*ak partneri čakajú dieťa, mali by sa zosobášiť ešte pred jeho narodením*“;
- výrok č. 5 „*pre dieťa nie je podstatné či rodičia sú zosobášení, alebo nie sú*“.

Štatistickú významnosť rozdielov troch skupín respondentov v odpovediach na výroky č. 4 – 5 sme opäť testovali χ^2 - testom (tabuľka 2).

Tabuľka 2: Výsledky χ^2 - testu

Výrok	χ^2	<i>p</i>
č. 4	53,808	0,000*
č. 5	10,554	0,228

Na základe výsledkov uvedených v tabuľke 2 môžeme konštatovať, že respondenti troch skupín štatisticky významne rozdielne odpovedali na výrok č. 4, ale bez štatistického rozdielu odpovedali na výrok č. 5.

Najväčšiu mieru súhlasu s výrokom č. 1 (o potrebe narodenia dieťaťa zosobášeným rodičom) vyjadrili starí rodičia (úplný súhlas 58 %, skôr súhlas 20 %, spolu súhlasilo 78 %). V menšej miere súhlasili s výrokom rodičia (úplný súhlas 32 %, skôr súhlas 33 %, spolu 65 %), kým najmenšiu mieru súhlasu vidieť u študentov (úplný súhlas 13 %, skôr súhlas 34 %, spolu 57 %). Z uvedených údajov vyplýva, že sa v názoroch verejnosti zmiernuje norma o narodení dieťaťa zosobášeným rodičom, čoho dôkazom je aj stúpajúci počet detí narodených nezosobášeným rodičom. Z komparácie odpovedí zároveň vyplýva, že generácia starých rodičov sa najviac prikláňa k tradičnej norme o narodení dieťaťa rodičom - manželom.

Ako sme vyššie uviedli, pri hodnotení výroku č. 5 sa nepreukázal štatisticky významný rozdiel v odpovediach respondentov z troch generačných skupín. Zistili sme zhodne odmietavý postoj všetkých troch skupín respondentov k výroku, podľa ktorého pre dieťa nie je podstatné, či jeho rodičia žijú v manželskom vzťahu, alebo nie. Najväčšiu mieru nesúhlasu vyjadrili starí rodičia (66 %, úplný nesúhlas 27 %, skôr nesúhlas 39 %), potom rodičia (58 %, úplný nesúhlas 22 %, skôr nesúhlas 36 %), najmenšiu mieru nesúhlasu vidieť u študentov (48 %, úplný nesúhlas 15 %, skôr súhlas 33 %). Uvedené zistenia len potvrdzujú normu o potrebe narodenia dieťaťa zosobášeným rodičom.

Diskusia a závery

Keďže v posledných desaťročiach sme svedkami mnohých zmien v živote rodín, zamerali sme sa na tie trendy v rodinnom správaní, kde sú v súčasnej dobe pozorovateľné najväčšie zmeny v ich hodnotení a vnímaní: meniacu sa hodnotu manželstva a pribúdajúci počet nemanželských spolužití. Uvedené zmeny vnímame ako jeden zo základných znakov výraznej premeny rodinného

a partnerského správania v súčasnej spoločnosti. Z tohto dôvodu predmetom nášho skúmania boli postoje troch generácií k manželstvu a kohabitácii.

Na základe našich výskumných zistení môžeme konštatovať, že v názoroch slovenskej verejnosti na neformálne spolužitie partnerov nelegalizované sobášom jednoznačne prevažuje akceptácia, ale diferencovane v závislosti od príslušnosti ku generačnej skupine (nižšia miera akceptácie nemanželského spolužitia u starých rodičov, vyššia miera u rodičov a študentov). Aj keď je preferencia manželského spolužitia aj dnes jednoznačná, predsa len slabne vnímanie manželstva ako jedinej formy partnerského spolužitia. Naše zistenia korešpondujú so zisteniami Bútorovej a Filadelfiovej (in Bútorová et al., 2008, s. 66), podľa ktorých v roku 2006 iba malá časť ľudí (15 %) odsudzovala takéto správanie ako neospravedliteľné, kým až 59 % ho schvaľovalo. Môžeme teda konštatovať, že sa zvyšuje tolerancia k rôznym formám partnerského spolužitia, ktoré tvoria alternatívu k manželstvu. Aj táto krátka analýza údajov poukazuje na postupný posun názorov, ktorý je však evidentnejší u mladej generácie. Nazdávame sa, že tento liberálny prístup má vplyv na rozšírenie nemanželského spolužitia.

Z našich zistení vyplýva slabnúca norma o „legalizácii“ dieťaťa sobášom jeho rodičov, t. j. silnejúca akceptácia nemanželskej formy rodičovstva. Môžeme uviesť, že generácia starých rodičov sa najviac prikláňa k tradičnej norme o výchove dieťaťa v manželskej rodine. Postupne sa stáva akceptovanou skutočnosťou nemanželská forma rodičovstva, čo určite súvisí s tým, že v spoločnosti slabne, dokonca sa vytráca stigma „nemanželského“ dieťaťa.

Záverom našej štúdie môžeme konštatovať, že hypotéza, v ktorej sme predpokladali štatisticky významný rozdiel v názoroch respondentov na manželstvo a rodičovstvo vzhľadom na ich generačnú príslušnosť, sa potvrdila. Štatisticky významné rozdiely sa prejavili najmä medzi generáciou starých rodičov v porovnaní s názormi rodičov a študentov, ktoré sa ukázali ako liberálnejšie.

Súhlasíme s Ondrejkovičom (2018), podľa ktorého dnes nevieme spoľahlivo odhadnúť, ako sa súčasná mladá generácia postaví ku kohabitáciám. Či ich bude naďalej pokladať skôr za dočasné partnerské vzťahy, na ktoré nadviaže manželstvo, alebo sa vo väčšej miere presadia kohabitácie ako celoživotná forma partnerského spolužitia. Zároveň zdieľame názor, že aktuálne prebiehajúce zmeny v partnerskom a rodinnom správaní podčiarkujú nevyhnutnosť zodpovednej prípravy detí a mládeže na rolu partnera, manžela i rodiča. Vzhľadom na to, že zakladanie rodiny je pre deti a mládež ešte len budúcim životným cieľom a táto etapa života ich ešte len čaká, je žiaduce a nevyhnutné výchovné pôsobenie v oblasti výchovy k manželstvu a rodičovstvu s cieľom, aby manželstvo a rodinný život sa stali pre mladých ľudí ich najvyššími životnými hodnotami. Nazdávame sa, že cieľavedomým

výchovným pôsobením vytvoríme u mladých ľudí predpoklady na úspešné zvládnutie úlohy manželského partnera a rodiča. Máme na mysli dlhodobý výchovný proces v rodine i v škole spočívajúci v nadobúdaní vedomostí a zručností, správania i konania, týkajúcich sa oblasti partnerských vzťahov, manželstva, rodičovstva a sexuality.

LITERATÚRA:

- DE SINGLY, F. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál. 127s. ISBN 80-7178-249-1.
- DŽAMBAZOVIČ, R. 2015. Reprodukčné a rodinné správanie na Slovensku (sociologická interpretácia trendov). In CHORVÁT, I. – DŽAMBAZOVIČ, R. (eds.). *Rodina na Slovensku v teórii a vo výskume*. Bratislava: Stimul, s. 11 – 52. ISBN 978-80-8127-151-9.
- DŽAMBAZOVIČ, R. – ŠPROCHA, B. 2017. Kto žije v kohabitáciách na Slovensku? Intenzita vytvárania a charakteristiky kohabitujúcich osôb podľa výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. In *Sociológia*, roč. 49, č. 4, s. 369 – 404.
- FRÝDKOVÁ, E. – BUJNOVÁ, E. 2009. Poznanie rodiny – východisko pre sociálnu pedagogiku a sociálnu prácu. *Akční pole sociální práce III. Aktuální otázky sociální práce a sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 9-18. ISBN 978-80-244-2449-1.
- HAMPLOVÁ, D. 2007. Děti bez partnera nebo na psí knížku? In Hamplová (ed.) et al. *Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, s. 49 – 58. ISBN 978-80-7330-128-6.
- HAMPLOVÁ, D. – PIKÁLKOVÁ, S. 2002. Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah. In Mansfeldová, Z. – Tuček, M. *Současná česká společnost*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. s. 127 – 147. ISBN 80-7330-009-5.
- CHERLIN, J. 2004. The Deinstitutionalization of American Marriage. *Journal of Marriage and Family*, roč. 66, č. 4, s. 848 – 861.
- KUSÁ, Z. 2009. Rodina, manželstvo a spoločnosť. In Kusá, Z. – Tížik, M. (eds.). *Výskum európskych hodnôt 1991 – 1999 – 2008: slovenská a česká spoločnosť (pramenná publikácia)*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, s. 87 – 109. ISBN 978-80-85544-63-3.
- MLÁDEK, J. – ŠIROČKOVÁ, J. 2004. Kohabitácie ako jedna z foriem partnerského spolužitia obyvateľstva Slovenska. In *Sociológia*, roč. 36, č. 5, s. 423 – 454.
- MOŽNÝ, I. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Slon. 312 s. ISBN 80-86429-58-X.
- NOCK, S. L. 1995. A Comparison of Marriages and Cohabiting Relationships. In *Journal of Family Issues*, roč. 16, č. 1, s. 53 – 76.
- ONDREJKOVIČ, P. 2018. Súčasná slovenská rodina (vedecké poznávanie – podmienka kreovania rodinnej politiky). In *Pedagogika.sk* [online], roč. 9, č. 1, s. 5 – 17. Dostupné na: <http://www.casopispedagogika.sk/rocnik-9/cislo-1/studia-ondrejkoVIC.pdf>.

- PLAŇAVA, I. 1998. *Spolu každý sám v manželství a rodině*. Praha: NLN. 296 s. ISBN 80-7106-292-8.
- RABUŠIC, L. 2001. *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: SLON. 265 s. ISBN 80-86429-01-6.
- SNYDER, R. A. – BROWN, L. S. – CONDO, P. E. 2004. Residential Differences in Family Formation: The Significance of Cohabitation. In *Rural Sociology*, roč. 69, č. 2, s. 235 – 260. <https://doi.org/10.1526/003601104323087598>.
- SOMLAI, P. 2013. *Család 2.0. Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Budapest, Napvilág Kiadó. 227 s. ISBN 9789633381489.
- ŠŤASTNÁ, A. – PALONCYOVÁ, J. 2011. První partnerská soužití českých žen a mužů a rostoucí význam kohabitací. In *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 12, č. 2, s. 16 – 29.
- THORNTON, A. et al. 2007. *Marriage and cohabitation*. Chicago: University of Chicago Press. 443 s. ISBN 978-0-226-79866-0.
- TYDLITÁTOVÁ, G. 2011. Pluralizácia rodinných foriem na Slovensku ako predmet demografickej analýzy v regionálnej optike. In *Sociológia*, roč. 43, č. 1, s. 28 – 56.
- VAJDA ZS. – KÓSA, E. 2005. *Neveléslelektan*. Budapest: Osiris. 564 s. ISBN 963-389-728-9.

Eleonóra Mendelová pôsobí na Katedre pedagogiky UKF v Nitre. Vyučuje pedagogiku rodiny a rodinnú výchovu, sociológiu detstva a sociológiu výchovy, ako aj teóriu a didaktiku elementárnych reálií. Autorka sa vo svojej publikačnej činnosti zameriava na oblasť rodiny v kontexte s aktuálne prebiehajúcimi zmenami v rodinnom správaní, ako aj na vplyv rodinného prostredia na rozvoj osobnosti dieťaťa. V tejto oblasti publikovala monografiu v domácom aj zahraničnom vydavateľstve a viaceré štúdie doma i v zahraničí.

PaedDr. Eleonóra Mendelová, PhD.
Katedra pedagogiky PF UKF v Nitre
Dražovská 4, 949 74 Nitra
emendelova@ukf.sk